

**Critica literară românească în context European - sincronizări ale criticii românești
postbelice cu cele occidentale: metode, orientări, direcții**

Un mare critic este un om cu o uriașă putere de a admira, având voința și știința de a-și explica admirația rațional și lucid și de a o duce până la cele mai adânci straturi ale operei admirate. Principiul și postulatul adevăratei critici e admirația; negația și severitatea îi sunt doar coroalarul necesar. Oricât de sever, un mare critic nu e niciodată mofturos și cusurgiu." (Alexandru Paleologul, *Funcția și arta criticii*, 1980).

După deceniul proletcultist, critica literară s-a bucurat de un climat relativ favorabil, în special în publicistică, dar și în studiile de specialitate. Rubricile de cronică literară din cotidiene, apariția sau reapariția unui mare număr de reviste culturale, retribuția avantajoasă a colaborărilor în presă și posibilitatea de a retipări în volum textele publicistice au constituit factori stimulativi pentru critica literară. Începând din anii '70, critica a fost parțial influențată de noile metode... „de inspirație franceză " structuralism, tematism, psihanaliza... în special în domeniul universitar, cu ecouri însă chiar și în foiletonistică.

Critici precum Constantin Ciopraga (n. 1916), Alexandru Piru (1917-1993), Cornel Regman (1919-1999), Ov. S. Crohmalniceanu (1921-2000), Ion Negoitescu (1921-1993), Paul Cornea (n. 1924), George Munteanu (1924-2001), Mircea Zăciu (1928-2000), Dumitru Micu (n. 1928), Alexandru George (n. 1930), Eugen Simion (n. 1933), Lucian Raicu (n. 1934), Gabriel Dimisianu (n. 1936), Gheorghe Grigurcu (n. 1936), Valeriu Cristea (1937-1999), Nicolae Manolescu (n. 1939), Mihai Zamfir (n. 1940), Mircea Anghelescu (n. 1941), Eugen Negrici (n. 1941), Ioana Em. Petrescu (1941-1990), Liviu Petrescu (1941-1999), Ion Pop (n. 1941), Mircea Iorgulescu (n. 1943), Aurel Sasu (n. 1943), Laurentiu Ulici (1943-2000), Cornel Ungureanu (n. 1943), Alex. Stefanescu (n. 1947) combină, în proporții și în maniere diferite, critica noilor apariții, a scrierilor din trecut și istoria literară.

Mare parte dintre criticii enumerați au publicat sinteze asupra unor perioade din literatura română, asupra unor curente sau genuri literare, de exemplu: Ovidiu S. Crohmălniceanu, *Literatura română între cele două războaie mondiale* (vol. I-III, 1967-1975); Ion Negoitescu, *Istoria literaturii române- 1800-1945* (vol. I, 1991); Paul Cornea, *Originile romantismului românesc*, 1972; Eugen Simion, *Scriitori români de azi* (vol. I-IV, 1974-1989); Mihai Zamfir, *Poemul românesc în proză*, 1981; Mircea Anghelescu, *Preromantismul românesc*, 1971; Eugen Negrici, *Introducere în poezia contemporană și Sistematica poeziei* (1985, 1988); Dumitru Micu, *Modernismul românesc* (vol. I-II, 1971-1972).

1984-1985) și Scurta istorie a literaturii române (vol. I-IV, 1994-1997), Gheorghe Grigurcu, Poezii români de azi, 1979; Nicolae Manolescu, Istoria critică a literaturii române (vol. I, 1990) și Arca lui Noe. Eseu despre romanul românesc (vol. I-III, 1980-1983); Ion Pop „Avangarda în literatura română 1990; Laurentiu Ulici, Literatura română contemporană, Nicolae Manolescu, Arca lui Noe.

Romanul european s-ar putea încadra într-unul din aceste trei tipuri (conform structurii ternare propuse de criticul literar Nicolae Manolescu): doric (clasic), ionic (modern), corintic (romane criptice, postmoderne). Clasificarea criticului roman pornește de la tipurile de capitole existente în arhitectura Greciei Antice, care aparțin stilurilor doric, ionic sau corintic.

Romanul doric - Romanul clasic (sau realist), căruia i se subscriu scriitorii români de până în a doua jumătate a perioadei interbelice (se consideră anul 1928/1930) respectă un set de norme stricte în alcătuire. Este structurat pe mai multe planuri de acțiune și e împărțit formal în capitole, volume. Se scrie la persoana a III-a, scriitorul este omniprezent (poate face flashback-uri, poate nara ceea ce se întâmplă simultan în mai multe locuri), este ubiguu (prezența lui nu e obligatorie, dar el descrie sentimentele personajelor, descrie acțiunile, pe care le prevestește), preferă istorismul (comentează trecutul personajelor). El e asemenea unui păpușar, rezultatul nefiind oricând veridic. Reprezentanți: Mihail Sadoveanu - "Nicoară Potcoavă", "Frații Jderi" etc., Cezar Petrescu - "Calea Victoriei", Liviu Rebreanu - "Ion", "Răscoala".

Romanul ionic - Romanul modern se manifestă prin interiorizare. Lumea e văzută prin ochii unui personaj, ce este naratorul și reprezentantul autorului. Se scrie la persoana I, se folosește adesea fluxul amintirilor (nu se mai scrie în "prezent istoric", ci se pornește dintr-un punct unic, considerat prezentul, și se scrie întocmai cum "personajul cheie" își amintește). Se folosesc scrisoarea, jurnalul personajelor), pentru a le deduce sentimentele. Metoda poartă numele de "dosar de existențe". Nu mai sunt prezentate sentimentele altora, eventual ele sunt deduse de "personajul cheie", nu mai există omniprezență. Romanul e mult mai veridic. Ex: Camil Petrescu - "Patul lui Procust" și "Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război", H.P. Bengescu - "Concert din muzică de Bach". Se poate considera ca și M. Preda în "Viața ca o pradă" și în "Cel mai iubit dintre pământeni" este un scriitor modernist.

Romanul corintic - Este supranumit și postmodernist sau neomodernist. Se poate scrie la persoana I sau a III-a, poate fi un amestec între tipul ionic și cel doric, se abordează un stil liber, mai adânc. Sentimentele sunt spuse direct, simplu, de către personajul-narator, care este întruparea uneia dintre ipostazele autorului. Se folosesc pastisa, colajul, se includ chiar și tăieturi din ziare (vezi Mircea Nedelciu : Maistrul Ilie Ilie Razachie își dă concursul), pentru a arăta un punct de vedere cifrat. În opinia postmoderniștilor, textul este interminabil, infinit, dar, pentru nevoile tipografice, trebuie tăiat în bucăți de diferite lungimi. În acest tip de roman intră postmoderniștii (generația 80 și

90 - printre care : Mircea Cărtărescu - "Orbitor", Mircea Nedelciu " Zmeura de câmpie, neomoderniștii în proza lui Mircea Horia Simionescu, Ov. S. Crohmălniceanu, - dandiștii și generația 1900 - Mateiu Caragiale: "Craii de Curtea Veche".

„Sincronizarea” cu trecutul”

Un adevăr unanim recunoscut este următorul: critica românească postbelică – mai ales cea șaizecistă – este rezultatul unei reconectări de substanță la dinamica și plurivalența discursului critic interbelic. Se impune, totuși, o nuanțare. Critica literară românească avea deja la mijlocul anilor '60 experiența crizei, o criză la a cărei depășire parțială contribuise prin mijloacele ei specifice redescoperite. Tocmai din acest motiv, „sincronizarea” cu trecutul nu a putut să însemne pur și simplu o reluare literală a unor principii. Discursul critic se regăsise pe sine evoluat, actualizat, în ciuda faptului că această stare de fapt nu fusese pregătită în mod direct prin nimic. Cel puțin aparent. Totuși, celor mai importanți critici români postbelici li s-a reproșat în mai multe rânduri refuzul de a importa teoriile, metodele și sistemele la modă în Occident la acea vreme. În realitate, nu poate fi vorba despre niciun refuz. Respectivetele teorii, metode și sisteme au fost asimilate. Fără fanatism însă. Au fost supuse problematizării și apoi integrate de fiecare critic în sistemul propriu. Ideea de adăugare, de privire simultană asupra trecutului și prezentului a fost considerată mult mai potrivită decât cea de ruptură, de radicalizare prin negație. Modalitatea în care s-a realizat absorbția a schimbat mult din configurația modelului. Noul mod de a înțelege literatura trebuia adaptat la necesitățile literaturii române. Astfel, critica literară românească își regăsea vocația ei mai veche ce presupunea integrarea din mers a „etapelor necesare”. De altfel, Eugen Simion aduce câteva lămuriri importante referitoare la acest subiect:

[...] o veritabilă revoluție s-a produs în gândirea critică postbelică prin contactul cu noile discipline: lingvistica, psihanaliza, sociologia și noile curente filozofice. A progresat critica literară în acest răstimp? Termenul de progres este echivoc în literatură. Talentul nu progresează, progresează ideile, se schimbă modul de a gândi, se modifică, în fine, instrumentele analizei. Progresul depinde de acest complex de factori și, fiind vorba despre critica literară, progresul depinde de gustul și talentul criticului. O metodă nu-i bună în sine [...], o metodă în critică are valoarea celui care o aplică. Ceea ce nu înseamnă că metoda este fără rost în analiza operei literare și gustul rezolvă totul. Prin metodă înțeleg [...] nu atât o tehnică de interpretare, cât un mod de a gândi și [...] a asuma opera literară (Simion 1985: 250–251). Așadar, nu despre respingere este vorba, ci despre o achiziție supraveheată.

Gândirea critică propune diferite scheme de receptare a operelor literare. Prin aceasta operează implicit anumite selecții și limitări ce au rolul de a contura un orizont de așteptare al receptorului.

Știm, creația înseamnă restrângere, iar critica – această lectură activă – urmărește la firul ierbii procesul prin intermediul căruia forma restrânge esența.

În încercarea de a-și aproxima natura, critica șaizecistă nu pierde nicio clipă din vedere cele două componente prin intermediul cărora capătă consistență, prestanță și legitimitate: modelul interbelic pus în relație cu metodele și disciplinele europene ce au contribuit la lărgirea spectrală a conceptului de literaritate. În continuare se va putea observa cum au fost actualizate multe dintre conceptele puse în circulație în perioada interbelică de nume precum E. Lovinescu, G. Ibrăileanu sau G. Călinescu. Sunt interesat cu precădere să arăt cum acestea au fost resemantizate parțial, acceptând diferențe specifice prin intermediul cărora au devenit capabile să răspundă unui context istoric și cultural sensibil diferit de cel în care au funcționat inițial. Așa după cum susține Michel Foucault – pe urmele lui G. Canguilhem „...istoria unui concept nu este, în totalitate, aceea a rafinării lui progresive, a raționalității sale în continuă creștere, a gradului său de abstractizare, ci aceea a diferitelor lui câmpuri de constituire și validitate, a regulilor sale succesive de utilizare, a mediilor teoretice multiple în care s-a desfășurat și desăvârșit elaborarea sa”. (Foucault 2010: 9).

Lovinescu a fost un model redescoperit cu destulă dificultate. Nu același lucru se poate spune și despre autorul Istoriei literaturii române de la origini până în prezent. Regretabilele concesii de natură ideologică ale lui G. Călinescu au avut și un secundar efect pozitiv. Cronicarul „mizantrop” până în 1947 și „optimist” după aceea a fost continuu în actualitate, iar criticilor postbelici le-a fost mai ușor să se „agațe” de numele lui, să se raporteze la concepțiile sale viabile sub aparenta staționare în perimetrul ideilor admise.

În ceea ce-l privește pe G. Ibrăileanu, acesta a fost pentru mulți un model secret. A fost urmat secvențial și cu o oarecare prudență față de așa zisul său tradiționalism, care nu se verifică, totuși, la o lectură atentă a textelor acestuia.

Am afirmat la început că, la mijlocul anilor '60, critica românească postbelică avea deja experiența unei crize majore. O criză la a cărei depășire parțială contribuise prin redescoperirea vocației sale de a numi și promova adevărul estetic. Criza este un proces ce facilitează proliferarea ideologiilor contradictorii, iar acestea au impact nemediat asupra literaturii. Pentru că în astfel de contexte orizontul de așteptare al receptării este și el zdruncinat, confuzia valorilor devine o consecință aproape imposibil de evitat.

Adevărea la operă și la contextul ei a fost una dintre lecțiile interbelice însușite de critici precum Eugen Simion, Nicolae Manolescu, Lucian Raicu, Valeriu Cristea, Mircea Anghelescu, Mircea Martin ș.a. Pe parcursul întregii sale existențe, generația interbelică a traversat și resimțit toate avatarurile unei Români în curs de modernizare. Într-un alt moment al istoriei, asemănător din unele

puncte de vedere, critica literară şaizecistă a fost nevoită să o ia de la capăt. De la capăt, dar nu din acelaşi punct.

Prof. Popa Daniela

Şcoala Gimnazială "Maior Ioan Murgesc" Smârdan, judeţul Tulcea